

O`ZBEK TILLARIDAGI NOSTALGIK LEKSIKALARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Xayitova Rushana Ximoyiddin qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrasida tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek tilidagi nostalgik leksikonlarning lingvistik xususiyatlari o'rganilib, bu so'zlar o'tmish bilan qanday hissiy aloqalarni uyg'otishiga e'tibor qaratiladi. Nostalgik, hissiy holat sifatida, til bilan chambarchas bog'liq va bu fikrni ifodalash uchun ba'zi leksik narsalar ishlatiladi. Ushbu tadqiqot o'zbek tilidagi nostalgik leksikonlarning tuzilishi, semantikasi va ishlatilishini tahlil qilish, bu so'zlarning zamonaviy tilda qanday saqlanishi va moslashuvi haqida tushuncha berishga qaratilgan. Adabiy asarlarni, og'zaki an'analarni va kundalik muloqotni o'rganib, gazetada nostalgik leksikonlarning madaniy o'ziga xoslik va xotirani shakllantirishdagi roli ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: nostalgik leksikalar, o'zbek tili, semantika, madaniy o'ziga xoslik, lingvistik xususiyatlar, xotira, og'zaki an'analarni, nostalgik.

Nostalgik, universal insoniy tuyg'u, til orqali o'zini namoyon qiladi. O'zbek tilida ayrim so'zlar o'tmishni uyg'otuvchi ma'nolarga ega bo'lib, ularga leksikada alohida o'rin beradi. Bu so'zlar ko'pincha o'zbek xalqining kollektiv ongiga singib ketgan madaniy, tarixiy va ijtimoiy xotiralarni aks ettiradi. Nostalgik leksikonlarning lingvistik xususiyatlarini tushunish tilning madaniy uzluksizlikni saqlash vositasi sifatida qanday ishlashini tushunish uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada o'zbek tilida nostalgik qanday lingvistik tarzda kodlanganligi va ayrim so'zlar o'tmishga intilish hissi bilan qanday xususiyatlarga ega ekanligi o'rganiladi.

Ushbu tadqiqotda o'zbek tilidagi nostalgik leksikonlarni tahlil qilish uchun sifat va miqdoriy usullar qo'llaniladi. Ma'lumotlar turli manbalardan, jumladan, mumtoz va zamonaviy o'zbek adabiyoti, xalq qo'shiqlari va kundalik muloqotlardan to'plangan. Leksik elementlar semantik mazmuni va nostalgik kontekstda foydalanish chastotasi asosida aniqlandi. Ba'zi so'zlar shaxsiy yoki jamoaviy xotiralarni qanday uyg'otishi haqida tushuncha to'plash uchun ona tili o'zbek tilida so'zlashuvchilar bilan suhbatlar

o'tkazildi. Ushbu leksikonlarning tarkibiy va fonologik jihatlarini baholash uchun tarkib tahlili ham o'tkazildi.

O'zbek tilidagi nostalgik leksika ko'p hollarda o'tmishga, milliy qadriyatlar va an'anaviy turmush tarziga ishora qiluvchi so'zlar va iboralarni o'z ichiga oladi. Bu leksik birliklar madaniy xotira, tarixiy davrlar yoki o'tgan zamonlar bilan bog'liq hissiyotlarni uyg'otadi. O'zbek tilidagi nostalgik leksikaga xos ba'zi xususiyatlar:

Tarixiy so'zlar va iboralar:

Nostalgik leksika tarixiy davrlarda keng qo'llanilgan, hozirda esa kamroq ishlatiladigan so'zlarni o'z ichiga oladi. Masalan:

- Amakichilik – o'zbek milliy madaniyatida yaqinlikni va qarindoshlikni anglatuvchi atama, zamonaviy kontekstda kamroq ishlatiladi.
- Sovxoz – Sovet davri iqtisodiyotiga oid so'z, bugungi kunda o'tmish ramzi sifatida qabul qilinadi.

Milliy qadriyat va an'analarni aks ettiruvchi so'zlar:

Bu leksikada o'zbek xalqining an'anaviy urf-odatlarini, qadriyatlarini ifoda etuvchi so'zlar mavjud. Bunga quyidagilar kiradi:

- Yurtdosh – o'zbek jamiyatida milliy birligini va vatandoshlik tuyg'usini ifoda etuvchi so'z.
- To'y – o'zbeklarning katta hayotiy marosimi bo'lib, u ko'plab hissiy va an'anaviy ma'nolarga ega.

Adabiy va she'riy til ishlatishlari:

Nostalgik hissiyotlarni ifoda etish uchun ko'pincha adabiy va she'riy tilga murojaat qilinadi. Masalan, klassik o'zbek shoirlari – Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarida qo'llangan eski uslubdagi so'zlar nostalgiya hissini uyg'otadi.

- Doston – epik asarlar, ko'pincha o'zbek xalqining o'tmish qahramonlarini esga oladi.

Hududiy leksika:

Ko'plab nostalgiya uyg'otuvchi so'zlar ma'lum bir hudud yoki madaniyatga xos bo'lib, zamonaviy kontekstda kam ishlatiladi. Masalan:

- Qo'rg'on – qadimiy o'zbek shaharlaridagi qal'alarni ifodalovchi so'z.

Dialektal so'zlar:

Ba'zi so'zlar faqat ma'lum bir mintaqada qo'llaniladi, lekin ular ham nostalgiya ramzi bo'lishi mumkin. Masalan, Buxoro va Xorazm kabi mintaqalar o'ziga xos dialektga ega va bu dialektlar nostalgiya manbai bo'lib xizmat qiladi.

Nostalgik leksikani tahlil qilish, avvalo, o'zbek tilining tarixiy, madaniy va adabiy qatlamlariga nazar solishni talab qiladi. Bu so'zlar ko'pincha jamiyatdagi o'zgarishlar, modernizatsiya va globalizatsiyaga nisbatan reaksiya sifatida saqlanib qolgan.

O'zbek tilidagi nostalgik leksikonlarning lingvistik xususiyatlari til, madaniyat va xotira o'rtasidagi chambarchas bog'liqlikni aks ettiradi. Ushbu so'zlar tarix, an'ana va ijtimoiy me'yorlar elementlarini saqlab, jamoaviy o'ziga xoslikning lingvistik belgilari bo'lib xizmat qiladi. Til rivojlanib borishi bilan ba'zi so'zlar muntazam ishlatilishdan chiqib ketadi, ammo nostalgik qiymatini saqlab, madaniy xotirada qoladi.

Qizig'i shundaki, o'zbek tilidagi ko'plab nostalgik leksikalar qishloq hayoti va an'anaviy urf-odatlar bilan bog'liq bo'lib, urbanizatsiya va modernizatsiya bu so'zlar bilan bog'liq yo'qotish va sog'inch hissini kuchaytiradi. Bundan tashqari, ba'zi leksikonlar nostalgik mohiyatini saqlab, zamonaviy kontekstlarga moslashtirilgan yangi ma'nolarni oldilar. Masalan, tarixiy shaxslar yoki voqealar bilan bog'liq so'zlar zamonaviy nutqda milliy g'urur yoki chidamlilikni uyg'otish uchun o'zgartirilishi mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot nostalgik leksikalar orqali tilning hissiy va madaniy o'lchamlarini tushunish muhimligini ta'kidlaydi. O'zbek tilida bunday leksikalar madaniy xotira va o'zlikni saqlashda, ayniqsa, ijtimoiy o'zgarishlar davrida muhim rol o'ynaydi. Kelgusidagi tadqiqotlar o'zbek tilining turli lahjalaridagi nostalgik leksikonlarni qiyosiy o'rganishga yoki bu so'zlarning diasporik jamoalarda qanday ishlashini o'rganishga qaratilishi mumkin.

Keyingi tadqiqotlar raqamli aloqaning o'zbek tilidagi nostalgik leksikonlardan foydalanishga ta'sirini o'rganishi mumkin.

Ta'lim dasturlari yosh avlodlar o'rtasida madaniy o'ziga xoslikni mustahkamlash uchun nostalgik leksikonlarni o'z ichiga olishi mumkin.

Boshqa turkiy tillar bilan qiyosiy tadqiqotlar Markaziy Osiyo bo'ylab umumiy nostalgik leksikalar haqida kengroq ma'lumot berishi mumkin.

Ushbu tahlil o'zbek tilshunosligida til, xotira va his-tuyg'u o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik bo'yicha kelgusidagi tadqiqotlar uchun zamin yaratadi.

Adabiyotlar

1. Maxmudov N. O'xshatishlarda milliy mentallik jozibasi .Til va adabiyot ta'limi . 2019 yil, 2-son.
2. Maxmudov N., Xudoyberganova D. O'zbek tili o'xshatishlarining izohli lug'ati. - Toshkent :Ma'naviyat, 2013.
3. Некрасова Н. Сравнения общезыкового типа в аспекте сопоставительного анализа художественных идиолектов // Лингвистика и поэтик. –М.: Наука, 1979. –С. 225; Лебедова Л. Устойчивые сравнения русского языка. – Краснодар: Кубинский ГУ, 2003. –С. 3; Хакимзянов Ф. О словаре устойчивых сравнений татарского языка // Российская тюркология. – Москва-Казань, 2010. -№2. –С. 80.
4. Rajarova Malika Ahmadali qizi, Allegorical Means Specific to Oral Speech, European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) Volume 2 | Issue 2 | ISSN: 2795-8612. Page 85-87
5. Levchenko O.Yu. Some features of a modern foreign language lesson / O.Yu. Levchenko // Topical issues of modern philology and journalism. - 2019. - No. 3 (34). - P. 26-31.
6. Starikov D.A. On the concept of multimedia technology and their use in the educational process / D.A. Starikov // Scientific research in education. - 2016. - No. 2. - S. 53-55.
7. Fufaev D.E., Fufaev. E.V. Development and operation of automated information systems: a textbook for students. Wednesday Prof. Education. M.: Publishing Center "Academy". - 2010 .-- 304 p.